

HET VLAAMS NATIONAAL ZANGVERBOND 1933-1940

Wanneer dit jaar een zog. „Eerste Progressief Vlaams Zangfeest” te Deurne gehouden werd uit verzet van bepaalde groepen tegen de conceptie en de organisatievorm van de jaarlijkse Vlaams-nationale Zangfeesten van het Algemeen Nederlands Zangverbond, was dit niet de eerste keer dat het ANZ door een groep gekontesteerd werd. Hier zij herinnerd aan de „Dag van het Vlaamse lied”, die door een katholieke dissidentie werd gepropageerd en waaraan wij een volgende bijdrage zullen wijden. In dit eerste artikel willen we het hebben over de vereniging waaruit de Vlaamse Zangbeweging is voortgekomen, het vooroorlogse Vlaams Nationaal Zangverbond¹.

1. De nationalistische oorsprong

In de lijn van de vlaamsgezinde muzikale beweging, vooral dan de liederavonden sinds het einde van de 19de eeuw, ontstond in Borgerhout in 1908 een koorvereniging „Kunst en Vermaak”, die de spil van de eerste Vlaams-nationale zangfeesten zou worden.

Volgens Willem De Meyer groeide „Kunst en Vermaak” uit een toneelvereniging. Aangezien in 1933 het 25-jarig bestaan gevierd werd, ontstond het koor in 1908².

Een bloeiperiode brak aan met het aanwerven van Jef Van Hoof als dirigent, naar aanleiding van een De Gruyterherdenking. Van Hoof verenigde in zich de vlaamsgezinde muziekrichting van Peter Benoit en de meer de esthetica beklemtonende muziek van Lodewijk Mortelmans en Paul Gilson. In de eerste wereldoorlog was hij activist geweest en hij had een veroordeling opgelopen, o.m. voor het komponeren van het lied „Oproep” ter gelegenheid van de opening van de door de Duitsers vernederlandste univer-

siteit van Gent³. Zijn politieke optie beïnvloedde uiteraard zowel „Kunst en Vermaak” als het initiatief dat uit deze vereniging zou groeien.

In navolging van „Kunst en Vermaak” ontstonden het „Mechels Vlaams Gemengd Koor” en „’t En Zal”, een Lierse gemengde zanggroep. Een poging, om in 1931, met de drie verenigingen samen, afwisselend liederavonden te organiseren in Mechelen, Lier en Antwerpen, liep op niets uit⁴. Op het procédé van de liederavonden kwam blijkbaar sleet.

De Schelde, het dagblad van het Vlaamse Front, publiceerde op 1 maart 1933 een artikel onder de titel: „Wanneer gaan wij in Vlaanderen naar nationale zangfeesten?”, waarin referenties voorkwamen naar massale zangfestivals in Lausanne en Wenen. De idee voor het inrichten van zangfeesten ontstond dus in het milieu van het Vlaamse Front, of anders gezegd de Antwerpse afdeling van de Frontpartij die na de eerste wereldoorlog gesticht was door oudstrijders. De partij streefde naar zelfbestuur voor Vlaanderen en Wallonië en trachtte door een Gods-vredestandpunt zowel katholieken als vrijzinnigen aan te spreken. Uit de verslagboeken van het Vlaamse Front blijkt dat „Kunst en Vermaak” als een nationalistische mantelorganisatie gold⁵.

Begin maart 1933 vroeg Van Hoof, tijdens een concert in de Roma-schouwburg, het publiek zelf te zingen met begeleiding van de koperinstrumenten. Het werd een enorm succes en inderdaad, „we staan aan de vooravond van een reeks Vlaams-nationale zangfeesten”⁶.

Vervolgens riep *De Schelde*, einde maart, „al de Vlaamse kringen uit Groot-Antwerpen en omliggende” op een actiecomité te stichten ter voorbereiding van het eerste zangfeest. In het bijzonder werden afgevaardigden verwacht van Blauwvoetbonden en groepen Vlaamse Wachters, dus van nationalistische jongeren. Vlanara, de Vlaams-nationale radiovereniging, zond op 20 april '33 een toespraak van Willem De Meyer uit.

1. Wij konden het archief van het VNZ in het AMVC en de papieren van Willem De Meyer en Edgard Wauters raadplegen. Wij danken hen en ook Karel Peeters, Rob. Eykens in het bijzonder Prof. Lode Wils voor hun hulp en belangstelling.

2. *De Schelde*, 16 maart 1933.

3. J. FLORQUIN, *Ten huize van...* (Willem De Meyer), dl. 14, p. 152.

4. Propagandaschrift, 1935, VNZ-archief.

5. Mededeling professor L. Wils.

6. Interview met Willem De Meyer, 27 april 1978.

August Borms schreef in *De Schelde* dat de oproep tot medewerking gretig beantwoord werd, zodat zelfs „al meerdere ondercomité's ontstonden”⁷. Hij noemde het zangfeest „het glansnummer van de Gulden-sporenherdenking in Groot-Antwerpen” en hoopte: „het worde een der machtigste wapenschouwingen van 1933 en weze een heerlijke inzet van een prachtige reeks”. Verscheidene propagandatochten werden ondernomen, meestal door leden van „Kunst en Vermaak”. Vooral de Antwerpse Kempen, een deel van Oost-Vlaanderen en het Antwerpse zelf werden „bewerkt”. Daarnaast hield het koor algemene zangrepetities o.l.v. Van Hoof, met dringende oproepen tot deelneming aan Vlaamse jeugdgroeperingen. *De Schelde* richtte een steunfonds op ter financiering. Een reeks interviews over de rol van het Vlaamse Lied met o.a. mevrouw Dوسفel, Willem Gijssels, Jef Horemans (Vlanara), Floris Van der Mueren, Fred Van der Hallen en Paul De Mont werd gepubliceerd. Ook *Ons Vaderland*, het weekblad van het Vlaamse Front, maakte propaganda⁸.

Het actiecomité was duidelijk een nationalistische groep. De voorzitter, Karel Peeters, was secretaris van het Vlaamse Front Antwerpen, gemeenteraadslid van Borgerhout, afgevaardigde-beheerder van *De Schelde* en secretaris van de Volksuniversiteit Herman van den Reek. De ondervoorzitters waren Leo Geens, erevoorzitter van „Kunst en Vermaak”, en Lode Bonten, de eerste Vlaams-nationale dienstweigeraar en voorzitter van de Vlaams-Nationale Wacht van Antwerpen⁹. Als secretaris fungeerde Willem De Meyer, die dezelfde functie bekleedde bij „Kunst en Vermaak”. De overige leden van het actiecomité waren: de secretarissen Jules De Hen en Willem Smekens, penningmeester Jef Beeckmans, regisseur Joris Diels en dirigent Jef Van Hoof. Onder de bestuursleden vallen bekende nationalistische op, militanten van het Vlaamse Front vooral. Daarnaast richtten de organisatoren een erecomité op, waarvan Borms voorzitter werd. Het telde tal van vooraanstaanden, flaminganten en musici. Naast een overwicht aan Fronters waren er ook leden van het pas opgerichte Vlaams Nationaal Verbond (VNV) bij.

Opvallend was de afwezigheid van Verdinaso-leden. De verklaring hiervoor dient gezocht in de vijandschap tussen de Antwerpse Frontpartij en Van Severens Verbond van Dietse Nationaal-Solidaristen, vijandschap die juist de oprichting van het VNV had bemoeilijkt. Het Vlaamse Front van Antwerpen voelde zich gepasseerd, omdat het VNV georganiseerd werd op basis van een Westvlaams voorstel dat het daarenboven ideologisch niet kon bijtreden¹⁰. De VNV-aanwezigheid in het zangverbond wees erop dat door het Vlaamse Front minder stelling genomen werd tegen deze partij dan tegen het Verdinaso. Het Verdinaso leverde in zijn blad *Hier Dinaso* kritiek op het zangfeest, de aanwezigheid van Vlaamse Wachters beklemtonend, omdat deze groep vergaderingen had belegd „... met de rode liga, tegen

Dinaso's”¹¹. De Vlaamse Wachten waren ontstaan uit de Frontpartij¹².

Het eerste zangfeest was gepland in het Helderstadion, dat toen het terrein was van de Vlaamse Voetbalbond in Berchem, op 9 juli 1933. Wegens de bar slechte weersomstandigheden – het regende al de hele dag zodat het terrein één modderpoel was – riep Vlanara om dat het zangfeest in de Antwerpse Handelsbeurs zou plaatshebben.

Vanaf half drie stapten afgevaardigden van het Vlaamse Front, de Vlaams-nationale Blauwvoetbond en de Vlaamse Wachten op in een optocht voor fanfares, turngroepen en Vlaamse verenigingen. Om drie uur startte het feest. Het programma droeg duidelijk de stempel van Jef Van Hoof met zijn voorliefde voor koperensembles¹³. Hoofdzakelijk strijdlieparen werden gezongen, van Van Hoof of Peter Benoit, naast enkele volksliederen. „Kunst en Vermaak”, „'t En Zal” en het „Mechels Gemengd Koor” vertolkten oude volkszangen.

Gastpreker was de hoofdredacteur van *De Schelde* en gewezen volksvertegenwoordiger Herman Vos¹⁴. In eerste instantie was August Borms gevraagd, maar deze weigerde omdat hij een al eerder gemaakte afspraak in het Vlaams Huis in Diksmuide moest nakomen. Vermoedelijk wilde Borms, die de vertegenwoordiger wenste te zijn van alle flaminganten, niet openlijk tussenkomen in de tegenstelling tussen het Antwerpse Vlaamse Front en het Verdinaso, alhoewel hij wel de functie van voorzitter van het erecomité aanvaard had.

Wat de persreacties op het eerste zangfeest betreft, kunnen we konkluderen dat er met uitzondering van *De Schelde* weinig belang gehecht werd aan dit gebeuren. De Franstalige kranten *La Métropole* en *La Flandre Libérale*, net zoals de socialistische *Volks-gazet* en *Vooruit* zwegden het gewoon dood. Het zangfeest werd waarschijnlijk beschouwd als een eenmalig initiatief waaraan liefst zo weinig mogelijk aandacht moest besteed worden.

2. Naar een bestending van de werking

Dat daarentegen de organisatoren wel degelijk dachten aan een voortzetting, bleek uit de oproep van voorzitter Karel Peeters op 22 juli '33 voor het „afwikkelen van het eerste zangfeest”. Ook uit de besluiten van de algemene vergadering van 24 juli van het actiecomité, waarbij al de datum van het tweede zangfeest vastgelegd werd. Een propaganda-verantwoordelijke voor heel het Vlaamse landsdeel zou aangesteld worden. Op een bijeenkomst van het bestendig comité werd het dagelijks bestuur opnieuw in handen gegeven van voorzitter Peeters, ondervoorzitter Bonten, secretaris De Meyer en schat-

11. 1 oktober 1933.

12. ELIAS, *Vijftiendertig jaar Vlaamse beweging*, dl. III, Antwerpen 1969, p. 76.

13. Het feest startte met een „Openingsfanfare op het Wilhelmus”, vervolgens zong het publiek: „Het Lied der Vlamingen”, „Het Transvaalse volkslied”, „Vlaanderen”, „Mijn Vlaanderen heb ik hartelijk lief”, „Vlaamse Lied”, „De Schelde”, „Van Rijswijckmars”, „Beiaardlied”, „Vlaanderen, dierbaar land”, „Groeninge”, „De Vlaamse Leeuw”.

14. Vos werd in 1932 niet herkozen. *Hier Dinaso*, 1 oktober '33, was gekant tegen Vos als gastpreker.

7. *De Schelde*, 5 en 13 mei 1933.

8. 1 juli '33.

9. Verslag in VNZ-archieff.

10. WILLEMSSEN, *Het Vlaams-Nationalisme*, Utrecht 1969, p. 327-329.

bewaarder Jos De Hen¹⁵. *De Schelde* vermeldde dat hieraan afgevaardigden van binnen en buiten de Scheldestad zouden toegevoegd worden. De wil tot groei en uitbreiding was zeker aanwezig.

De Schelde verstrekte aan zijn lezers inlichtingen over het organiseren van muziekavonden en het propagieren van het goede Vlaamse lied. Tientallen muziek- en liederenavonden werden aldus ingericht, van oktober '33 tot mei '34, m.m.v. de organisatoren van het zangfeest en mensen uit „Kunst en Vermaak”. Vooral Antwerpen, de Antwerpse Kempen, Aalst, ook wel Leuven, Brussel en Sint-Niklaas werden hiertoe uitgekozen.

„Kunst en Vermaak” heeft zich volledig ten dienste gesteld van het sensibiliseren van het Vlaamse volk voor de zangfeesten, waarvoor de militanten tijd en geld over hadden. Voor het inrichten van de muziekavonden gold enkel de verbintenis van het terugbetalen van de reisonkosten van de spreker. Onder de belangrijkste en meest actieve leden vermelden we – zonder hiermee afbreuk te doen aan de inzet van de overige koorleden – Louiza Aerts, Pieter Aerts, Jos De Hen, Frans Van Hoof (neef van Jef Van Hoof) en Willem De Meyer.

Door de propagandadienst werd een eigen blad, *Zingend Vlaanderen*, uitgegeven. De verkoopprijs bedroeg 10 centiem. Wat de koorwerking betrof, weten we enkel dat de organisatoren contacten hadden met de koren van Mechelen en Lier, met „Liederavond” van het Vlaamse Front Merksem, het VTB-koor uit Brasschaat, „Vri Vlaems” uit Sint-Niklaas, het „Mariakoor” uit Maaseik en de „Liederavonden” uit Herentals en Ekeren. Deze koren werkten mee aan het tweede zangfeest. Het aangevulde beschermcomité bevatte naast Fronters ook VNV-leden en de Verdinaso-leiders Wies Moens en Van Severen. Het feit dat de grootindustriële, Vlaamsgezinde maar niet partijgebonden Lieven Gevaert lid werd van het beschermcomité, wijst op het streven van het zangverbond naar uitbreiding en verzoening binnen de Vlaamse rangen.

Het tweede zangfeest had plaats op 1 juli 1934 in het Sportpaleis te Antwerpen. De algemene muziekleiding was in handen van Van Hoof. Het liederenprogramma vertoonde geen opmerkelijke verschuivingen. Wel kwam het show-element meer aan bod door het optreden van een 200-tal leden van diverse Blauwvoetbonden, die symbolische oefeningen op muziek, vendelzwaaien en turnvoorstellingen brachten. Naast de Vlaamse koren trad het „'s Hertogenbosch Mannenkoor” op, dat vooral volksliederen vertolkte.

August Borms sprak de feestrede uit, wat wees op samenwerking tussen de nationalistische groepen. De radioluisteraars kregen, via Vlanara, Jef Horemans te horen op het tijdstip dat Borms aan het woord was, want die mocht niet in de Belgische ether. Radio Hilversum zorgde voor een heruitzending voor de Nederlandse luisteraars.

Aan de ingang van het Sportpaleis mocht enkel *De Schelde* verkocht worden. De Vlaams-nationale

15. Op de bijeenkomst van het bestendig comité van 11 september '33 waren aanwezig: Borms, Angermille, Roes, Karel Peeters, Jef Horemans, afgevaardigden van koren van Lier en Mechelen.

dienstweigeraars en het Vlaamse Front mochten gelijke steun aan het publiek vragen. Het Algemeen Vlaams Nationaal Jeugdverbond bood zijn blad *Jong-Nederland* aan, het Vlaams Kruis verleende medische bijstand. De belangstelling van al deze organisaties wees op het groeiend belang van het zangfeest.

Weer hadden noch de socialistische pers, noch *La Métropole* belangstelling voor het gebeuren. *De Schelde* zwaaide het wieroekvat en viel *Het Laatste Nieuws* aan, omdat dit beweerde dat er „... naar het feest te Antwerpen ook Vlamingen zullen gegaan zijn die zeer verwonderd waren dat zij daar een Vlaams-nationaal vertoon in het algemeen en Borms in het bijzonder te zien kregen”¹⁶. *De Schelde* wees erop dat de propaganda-affiches en de aanwezigheid van Van Hoof al voldoende op een flamingantische manifestatie wezen.

In het werkjaar 1934-1935 startte het zangverbond met een beter georganiseerde koorwerking. De aangesloten koren werden gecontroleerd door maandelijkse rapporten die moesten ingestuurd worden en waarop punten gegeven werden. Voor dit jaar vonden we een totaal verslag over tien koren uit verschillende provincies. Het VNZ bleek weinig vat te hebben op deze verenigingen, die volledig vrij bepaalden welke liederen zij instudeerden. In eerste instantie berustte de koorwerking waarschijnlijk enkel op het groeperen van verschillende koren. Nochtans is het positief dat enkele koren de liederen van het zangfeest op hun programma zetten. Maar het muzikaal peil van Vlaanderen bleef bedroevend. *De Schelde* meende dat de koren teveel operetmuziek instudeerden en De Meyer beklagde zich in een vrije tribune in de neutrale Antwerpse krant *De Dag* – die de toelucht van het Front was geworden sinds *De Schelde* naar het VNV was overgegaan – dat aan de vooravond van het derde zangfeest „... er geen drie Vlaamse liederen algemeen gekend zijn! Buiten een half gekend „Lied der Vlamingen”, „Vlaanderen” en slotzinnen van „Groeninge” zingt Vlaanderen prutsliedkens...”¹⁷.

3. Weerslag van de politiek

De inrichters van het zangfeest hadden een vernuftig premiesysteem uitgedacht voor de aanwezige koren, fanfares of jeugdverenigingen. Toch zou er maar weinig volk komen naar het derde feest op 30 juni '35, waarschijnlijk door het te fel benadrukken van het VNV-karakter. De pers besteedde hoofdzakelijk aandacht aan het optreden van het Vlaams Nationaal Verbond, dat als het ware een greep naar de macht deed en het publiek duidelijk maakte, met of zonder de uitdrukkelijke toestemming van de inrichters, dat het zangfeest in zijn handen was, door het plotseling ontvouwen van oranje deltavlaggen op het podium. *De Gazet van Antwerpen* keurde dit af, omdat het zangfeest algemeen Vlaams diende te blijven, zodat ook andere flamingantische groepen zich er thuis zouden voelen. *De Dag* bracht een uitvoerige fotoreportage en schreef de weinig talrijke opkomst van het publiek toe aan de heersende meningsver-

16. *De Schelde*, 7 juli 1934.

17. 26 juni 1935.

schillen tussen de Vlaamse partijen. Deze krant vermeldde ook dat pacifisten en kommunisten pamfletten hadden uitgedeeld aan de ingang van het Sportpaleis¹⁸. *La Métropole* en *Volksgazet* publiceerden weer geen verslag.

We kunnen besluiten dat de eerste twee zangfeesten een succes waren geweest, gezien tegen de muzikale achtergrond van het Vlaanderen van de jaren dertig. De politieke betekenis die erachter schuilging, maar ook de grote inzet van de koorleden van „Kunst en Vermaak” verklaarden dit. De werking van het zangverbond draaide volledig rond de zangfeesten. Daarnaast waren er de muzikale avonden, de liedbrochures en zangfeestprogramma's, de propagandatochten en de in een primair stadium verkerende koorwerking. Het muzikale programma droeg volledig de stempel van Jef Van Hoof. Zijn liederen en muzikale bewerkingen maakten tesamen met de composities van Peter Benoit bijna het hele programma uit.

De groei werd afgeremd door de zwenking van het VNZ naar het VNV, daar waar het eerste zangfeest een initiatief van het Vlaamse Front en het tweede een algemeen feest was geweest, waarrond alle Vlaams-nationale partijen, ook Verdinaso en VNV, zich konden scharen. Door de heftige reacties van socialisten, kommunisten, maar vooral van andersdenkende flaminganten en de weinig talrijke opkomst naar het derde zangfeest, zag het VNZ zich genoodzaakt zich te bezinnen over de te volgen politieke lijn in de toekomst, wilde het niet stranden in de periferie van de Vlaamse beweging.

4. De verruiming tot „algemeen Vlaamse” manifestaties

Na het geringe succes van het zangfeest in 1935 zette de zangvereniging zich in om zich niet te zeer in VNV-richting te engageren en vooral om de andere Vlaams-nationale partijen niet voor het hoofd te stoten.

Nochtans kreeg het VNZ een zware klap door het besluit van Jef Van Hoof om niet meer op te treden als dirigent op de zangfeesten. Volgens De Meyer eiste Van Hoof het recht op om het programma samen te stellen, waarbij systematisch de voorstellen van anderen genegeerd werden. Het zangverbond nam die monopoliserende houding niet meer en ook in het kader van een ruimere uitbouw van de vereniging stelde het naast hem Arthur Meulemans, Lodewijk Mortelmans, Gaston Feremans en Lieven Duvosel aan¹⁹. Van Hoof verliet het VNZ niet onmiddellijk, maar een samenwerking kon tussen de verschillende kunstenaars niet tot stand komen, zodat hij afzag van elke medewerking²⁰.

18. 1 juli '35. Zoals Willem De Meyer het zegde: „Het was de tijd van de splitsing VNV en Frontpartij en de twee kampen kwamen hun ruzie op het zangfeest uitschelden... Daarbij werden we van fascisme beschuldigd... In het Sportpaleis waren misschien 4 à 5000 mensen, wat zeer weinig was”; J. FLORQUIN, *Ten huize van...*, dl. 14, p. 161.

19. *De Morgenpost*, 16 april 1936.

20. Interview met Magda De Groodt, 15 jan. 1979. Willem De Meyer getuigde over Van Hoof dat deze op muzikaal gebied enkel zichzelf, Gilson en Benoit erkende. J. FLORQUIN, *Ten huize van...* (Willem De Meyer), dl. 14, p. 152.

Het vierde zangfeest in de reeks was, gezien het geringe succes van het vorige, een waagstuk. Het had plaats op 26 juli 1936, niet meer in het Sportpaleis, wel op de Stadswaag in Antwerpen, in open lucht. Misschien vreesden de inrichters de grote ruimte van het Sportpaleis, waar een weinig talrijk publiek zeker zou opvallen. Daarnaast waren er de klachten over de slechte akoestiek van de zaal.

Het VNZ legde zich toe op de propaganda voor een „algemeen Vlaams feest”. Wel werd er afgezien van de gebruikelijke propagandatochten omwille van de verkiezingen op 24 mei. Het VNV had in alle arrondissementen koalitielijsten ingediend met andere nationalistische partijen, w.o. het Vlaamse Front, onder de naam Vlaamse Nationaal Blok. Ook dit inspireerde waarschijnlijk het VNZ om het zangfeest open te stellen voor alle nationalistische partijen.

Harop, het eigen maandelijks tijdschrift, benadrukte dat „al wie Vlaams voelt”, welkom was. De Nederlanders werden speciaal uitgenodigd. De propaganda aldaar was in handen van uitgeweken activisten zoals Karel Waternaux en zijn Stichting Noord-Nederland-Vlaanderen. Naast de gewone oproepen via de pers en via diverse cultuurorganisaties als het Davidsfonds en de Vlaamse Toeristenbond moest een speciale muziektentoonstelling de aandacht trekken. René De Clercq, de in 1932 gestorven nationalistische dichter, zou herdacht worden en Lodewijk Mortelmans componeerde voor dit zangfeest „Groeningheveld”, op tekst van Guido Gezelle.

Het liederenprogramma, vernieuwd door de inbreng van andere componisten, moest eveneens de openheid van het zangverbond benadrukken. Pater Juul Callewaert, dominicaan, was gastspreker. Hij onderstreepte de betekenis van het Vlaams-nationale lied in de ontvoeringsstrijd van ons volk en huldigde René De Clercq.

De Gazet van Antwerpen, *De Dag* en *De Nieuwe Kempen*, het weekblad van Thomas De Backer in het Turnhoutse, waren unaniem in hun lof voor het zangfeest²¹. *De Dag*, die het vorige jaar gekant was geweest tegen het VNV-karakter, schreef: „Wij willen graag een hartelijk woord van aanmoediging hier neerschrijven temeer daar alle politieke bijbedoelingen uitgesloten zijn: het is een zuiver Vlaams kunstfeest, dat iedereen met fierheid aan zijn Vlamingenschap zal herinneren”. *De Standaard* meende dat dit zangfeest voor Vlaanderen meer betekenis had dan alle politieke meetings tesamen. De socialistische *Volksgazet* en het katholiek franstalig Antwerps blad *La Métropole* behielden hun stilzwijgen. Te oordelen naar de persreacties was het VNZ geslaagd in zijn opzet om er een ruimer flamingantisch feest van te maken.

In 1936 verscheen de liedbrochure *Hart en Geest van Vlaanderen* met 15 meestal op het zangfeest gezongen groepsliederen. Een Flandriafilm over de eerste drie zangfeesten werd gerealiseerd en vertoond op diverse muziekavonden, die werden ingericht door VTB, Vlanara, de Vlaamse Katholieke Wacht en studentenverenigingen. De koorwerking werd ernstig aangepakt. In een reglement werd vastgelegd wat al

21. *Gazet van Antwerpen*, 26 juli '36, *De Dag*, 27 juli '36, *De Nieuwe Kempen*, 1 aug. '36.

eerder gebeurde, namelijk het inzenden om de drie maanden van een rapport met gegevens over bestuur, lokaal, programma en optredens. Hieraan werd een puntensysteem gekoppeld. Een beknopt verslag over de door die vereniging gevoerde propaganda voor het zangfeest werd eveneens gevraagd. Per koor legde het VNZ een dossier aan²².

Het jaar 1937 betekende een grote doorbraak voor het VNZ doordat het zangfeest, dat nog altijd de spil van de werking was, op de Brusselse Grote Markt kon plaatshebben, en wel op zondag 25 juli. Het zangfeest hield zo op een Antwerps verschijnsel te zijn. Daarnaast was er het groeiend belang van het VNV, dat een akkoord gesloten had met Rex en een beginselakkoord met de gefederaliseerde katholieke partij. Met andere woorden: er kwam een toenadering tussen katholieken en Vlaams-nationalisten, wat ook invloed zou uitoefenen op het publiek van het zangfeest. Door het zangfeest in Brussel te plannen, sprak het VNZ ook meer gematigde flaminganten aan die hun Vlaamse aanwezigheid in de hoofdstad wilden manifesteren.

In juni publiceerde *Harop* een lijst van cultuurverenigingen en partijen die hun medewerking toezegden: Verdinaso, Rex-Vlaanderen, Vlanara, de Katholieke Radio-Omroep, de Blauwvoetbond, de Stichting Noord-Nederland-Vlaanderen, het Vlaams Nationaal Vrouwenverbond, het IJzerbedevaartcomité, de Katholieke Vlaamse Volkspartij (dat was de hervormde katholieke partij) en het Verbond van Vlaamse cultuurverenigingen (Davidsfonds, Vlaams Kruis, Vlaamse Toeristenbond, Vlaams Economisch Verbond, Vlaams Verbond voor Brussel)²³.

De dirigenten voor het zangfeest waren Emiel Hullebroeck, Jef Horemans van Vlanara, Arthur Meulemans, Bertelee uit Kortrijk, Hendrik Diels, Renaat Veremans en Ernest Brengier uit Gent. Regisseur was Lode Geysen. De programmabrochure bevatte een dankwoord van Theo Brouns, in naam van de organisatoren. Brouns was pas afgestudeerd als doctor in de rechten en werkte als redacteur bij *Volk en Staat*. Ferdinand Vercnocke, die al teksten voor de IJzerbedevaarten en voor VNV-manifestaties had geleverd, dichtte de „boodschappen” voor de provincies, een nieuw regie-procédé dat nog vaak zou gebruikt worden om de zangfeesten op te fleuren.

Het zangfeest liep onder het motto: „Wij zingen vrij van vreemde dwang”. Alhoewel er moeilijkheden rezen met burgemeester Max van Brussel, die de Grote Markt enkel ter beschikking wilde stellen indien de „Vlaamse Leeuw” niet geprogrammeerd werd, was het VNZ niet uit op provokatie²⁴. Als gastspreker vroeg men de katholieke nationalist Jozef Muls. De liedkeuze vertoonde geen opmerkelijke vernieuwing. Als medewerkende koren traden op: „Kunst en Vermaak”, „Vlaams-Nationaal Zangkoor” uit Sint-Niklaas, „Mechels Gemengd Koor” en de „Zingende Wandelkring Sint-Norbertus” uit Antwerpen.

De persreacties liepen uiteen, naar gelang van de houding van de krant in kwestie t.o.v. de Vlaamse

beweging. Van socialistische zijde was er geen belangstelling voor het gebeuren. De katholieke en pro-flamingantische bladen beoordeelden het zangfeest gunstig.

Na een werking van vijf jaar en gestimuleerd door het succesvolle zangfeest van 1937 werd in mei 1938 een ruimere vzw opgericht onder de benaming Vlaams Nationaal Zangverbond, met zetel te Borgerhout²⁵. Het dagelijks bestuur bestond uit voorzitter Karel Peeters, ondervoorzitter Lode Bonten, algemeen secretaris Willem De Meyer, penningmeester Herman Van Doeselaar en de speciale verantwoordelijke voor het zangfeest Jos De Hen. Daarnaast werd het VNZ op provinciaal vlak uitgebouwd via speciale kernen, waarvan het bestuur waargenomen werd door ten minste vijf personen: een voorzitter, een ondervoorzitter, een secretaris, een penningmeester en een propagandaleider. De taak van deze „gouwbesturen” bestond uit het aanwerven van leden, het voeren van propaganda voor de zangfeesten, de inrichting van provinciale en gewestelijke zangfeesten en het verspreiden van VNZ-publikaties. Individuele leden betaalden jaarlijks 10 fr. lidgeld, leden in koorverband betaalden elk 1 fr. Specifieke regels voor de koren werden niet in de statuten opgenomen. In juli 1938 gaf het VNZ het zangboekje *Zingend Vlaanderen* uit. Het bevatte de groepsliederen van het komende zangfeest.

Dit werd gehouden op 3 juli op het Sint-Pietersplein in Gent. Als dirigenten traden op: Meulemans, Horemans, Gaston Feremans, Jan Broeckx en Archodt. Met de komponist Broeckx zag het zangfeest voor het eerst een dirigent die in socialistische kringen thuis was. De regie was in handen van Staf Bruggen, de stichter van het Nieuw Volkstoneel, dat van 1931 tot 1940 optrad als Nationaal Vlaams Toneel. Gastspreker was de nationalistische Antwerpse historicus Rob Van Roosbroeck, toen leraar aan de stedelijke normaalschool.

Opmerkelijk was de huldiging van Flor Grammens. Deze had ervoor gezorgd dat hij op de dag van het zangfeest in de Gentse gevangenis zat, omdat hij onwettige Franstalige teksten van het Gentse gerechtshof verwijderd had. Daarrond kwamen heel wat persreacties en interpellaties in de kamer en de senaat los. Het Verbond van Vlaamse cultuurverenigingen en V.O.S. organiseerden daarom in de voormiddag, vóór het zangfeest, een betoging om amnestie te verkrijgen voor Grammens en zijn medewerkers. Hij werd ten gevolge van deze massale betoging vrijgelaten, terwijl amnestie voor „alle medewerkers der wederrechtelijke aktie” en de toepassing van de taalwetten in het vooruitzicht werden gesteld²⁶. De organisatie van die succesrijke betoging laat ons konkluderen dat het zangfeest uitgegroeid was tot een zeer belangrijke manifestatie, waarvan ook een zekere drukking kon uitgaan.

Ter gelegenheid van het zangfeest richtte de Vlaamse Toeristenbond in Gent een Florimond Van Duyse-huldiging in. De avond tevoren traden groepen van het Vlaams Instituut voor Volkskunst

22. *Harop*, 4de jg., nr. 1, okt. '36.

23. *Harop*, 4de jg., nr. 5, juni '37.

24. Interview met Karel Peeters en Willem De Meyer, 27 april '78.

25. *Het Belgisch Staatsblad*, 8 mei 1938, acte 943.

26. 40 jaar *heldhaftige Uilenspiegelkamp*, uitgave van het Grammenfonds, Antwerpen 1959, p. 131-141.

(VIVO) op, in samenwerking met de Vlaamse Jeugdherbergcentrale. Het zangfeest vormde dus de spil van een Vlaamse dag waaraan alle Vlaams-nationale cultuurverenigingen hun medewerking verleenden²⁷.

Opmerkelijk was de grotere steun van katholieke kant, waar die in 1939 al zijn jeugdverenigingen opriep om naar het zangfeest in Brugge te gaan. Volgens *Nele*, het orgaan van het Vlaams Nationaal Vrouwenverbond, waren het vooral katholieken die muzikale avonden inrichtten²⁸. Er grepen onderhandelingen plaats voor een eventuele verruiming met katholieken binnen het zangverbond, met o.m. kanunnik Engels en met Jan Delmartino en Jef Deschuyffeleer van de Katholieke Arbeidersjeugd. De wil tot samenwerking was er, maar de verruiming ging nog niet door²⁹.

Door de samenwerking tussen katholieken en nationalisten toonde de Katholieke Vlaamse Radio-Omroep (KVRO) zich bereid een uur rechtstreeks het zangfeest uit te zenden o.l.v. Horemans. Door dat te aanvaarden kwam het VNZ in conflict met Vlanara³⁰.

Op het zangfeest te Brugge dirigeerden Hullebroeck, Mortelmans, Feremans en Meulemans. De

27. *De Dag*, 4 juli '38, *De Morgenpost*, 3 juli '38. *De Morgenpost* gaf op de dag van het zangfeest zelf een speciale editie uit.

28. 2 juli '39.

29. J. FLORQUIN, *Ten huize van...* (Willem De Meyer), dl. 14, p. 163.

30. Bestuursvergadering van het Vlaamse Front, 8 nov. '35, AMVC, fonds H. Picard. *De Dag*, 22 juli '39.

toespraak werd gehouden door de nationalistische priester-dichter Cyriel Verschaeve. In zijn zeer poëtische rede lanceerde hij het gezegde dat door het zangverbond nog dikwijls zou aangehaald worden: „Zingt, het is beter dan spreken”. De regie was prima verzorgd. In tien hoofdstukken werden Vlaamse kunstenaars en strijders gehuldigd. Een vernieuwing vormde de evolutie van een zangbijeekkomst naar een „zangspel”, waarin verschillende groepsop-tredens en spreekkoren hun plaats vonden.

Het VNZ zorgde voor de uitgave van twee lied-brochures: „*Vlaanderen, dyn recht is out*”, met zowel strijd- als volksliederen, en „*Zingende Scharen*”, 25 soldatenliederen. *Zingend Vlaanderen* verving *Harop* als het leden- en berichtenblad van het VNZ.

In 1940 was het zangfeest gepland te Sint-Truiden, maar door het uitbreken van de oorlog ging het niet door. Het VNZ ging de oorlog in als een bloeiende vereniging. Buiten het inrichten van een jaarlijks zangfeest was er de uitgave van enkele liedbrochures en van *Harop* en *Zingend Vlaanderen*, meer tijdingen- en berichtenbladen dan werkelijke muziektijdschriften. Het laatste zangfeest vóór de oorlog was een manifestatie van eendracht geweest, de bekroning van het ijveren van het zangverbond om er „algemene Vlaamse manifestaties” van te maken waartoe ook niet-nationalistische Vlaamsgezinden zouden worden aangetrokken. Daartoe koos het ook verschillende steden uit, zodat het zangfeest geen Antwerps gebeuren was gebleven.

Leuven

Hildegard CROONENBORGHES